

והוינן בה: **מאי טעמא**? מהו הטעם שבאחד בשבט הוא ראש השנה לאילן? (368)

אמר רבי אלעזר, **אמר רבי אושעיא**: הואיל וכבר יצאו ירדו רוב גשמי השנה, ומכחם עולה השרף באילנות, והפירות חונטים.

ועדיין רוב התקופה של ימות הגשמים – מבחוי, שעדיין לא הגיעה.

ומיד תמהינן: **מאי קאמר**? וכי מפני שרוב תקופת ימות הגשמים מבחוי הגיע זמן חנטת האילן!

אדרבה, היה ראוי לומר שראש השנה לאילן יהיה באדר שאז עברה רוב תקופת הגשמים!

ומתריצין: **הכי קאמר**: אף על פי שרוב

תקופה של ימות הגשמים מבחוי, בכל זאת ראש השנה לאילן הוא באחד בשבט (369) – הואיל ויצאו ירדו רוב גשמי השנה. (370)

והגמרא מביאה ברייתא הקשורה למחלוקת בית שמאי ובית הלל, אימתי הוא ראש השנה לאילן:

תנו רבנן:

מעשה ברבי עקיבא שליטת אתרוג (371) שהוא פרי האילן, באחד בשבט של השנה השלישית משנות השמיטה, ונהג בו שני עישורין:

עישור אחד הוא מעשר עני, כמו בשנה ת-ב השלישית, וכדברי בית שמאי הסוברים שאחד בשבט הוא ראש השנה של השנה

רש"י בשם פירוש רומיים. וכן כתב הר"ח ושאר הראשונים ע"ש.

368. הגמרא נקטה את בית שמאי מפני שהיא הדעה המוזכרת ראשונה במשנה. אבל הגמרא מתכוונת לפרש אף את דברי בית הלל. תוספות.

369. כתבו תוספות שלדעת בית שמאי הפירות החונטים לפני אחד בתשרי גדלים על מי הגשמים שלפני תשרי. ולדעת בית הלל כל החונטים לפני טו בשבט גדלים על מי השנה שעברה שלפני תשרי.

אבל מרש"י לעיל [יב ב ד"ה מנא] משמע שהגשמים היורדים עד ט"ו בשבט נותנים באילן כח לחנוט אחר ט"ו בשבט. וכן דייק החזון איש [שביעית ז יב]. [ועיין הערה הבאה].

370. פירש רש"י מפני שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות. ונמצאו הפירות חונטין מעתה.

והקשה הר"ן: מה בכך שמעתה הפירות חונטין? הרי בתבואה שהולכין בה אחר שליש אין ראש השנה שלה בזמן שדרכה להביא שליש, אלא באחד בתשרי! ואם כן אף בפירות האילן היה ראוי שראש השנה שלהם יהיה באחד בתשרי!

ותוספות כתבו שחכמים למדו זאת מהדרשא שדרשו לעיל [י א] לענין ערלה: "ובשנה הרביעית ובשנה החמישית" – "פעמים שברביעית ועדיין הפירות אסורין משום ערלה". ועיין בחידושי הר"ן שדחה זאת [שהרי בזיתים הולכין אחר טו בשבט לערלה. ואילו לענין שנות מעשר הולכין אחר הבאת שליש וראש השנה שלהם בתשרי. ועיין תוספות ישנים שכתבו שראש השנה לזיתים בט"ו בשבט. וראה לעיל הערה 327]. עיין שם מה שתירץ הר"ן.

371. היינו שליטת פירות אילן אתרוג. ואין הכוונה שלקט אתרוג בודד. שהרי באופן זה אינו מתחייב במעשר. ריטב"א [שנינו במסכת

השלישית. ומשהחשיך ליל א' בשבט נכנסה השנה.

ועישור אחד מעשר שני כדין השנה השניה, וכדברי בית הלל הסוברים שראש השנה הוא ט"ו בשבט, ולפיהם בא' שבט עדיין לא החלה השנה החדשה למנין שנות האילן.

רבי יוסי בר יהודה אומר: רבי עקיבא, שנהג שני עישורין, לא הסתפק אם הלכה כבית שמאי או כבית הלל.

ולא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה.

אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה, שהסתפק כמי מהם יש לפסוק להלכה. וכדלהלן:

דתנן [ביכורים ב ו]: אף על פי שאתרוג הוא מין אילן, בכל זאת דינו אינו כשאר אילנות לכל דבר.

אלא אתרוג שוה לאילן בג' דרכים, ושוה לירק בדרך אחד:

שוה לאילן שהולכים בו אחר החנטה (372) בג' דרכים: א. לערלה. ב. ולרבעי. ג. ולשביעית. (373)

שוה לירק [שהולכים בו אחר הלקיטה] בדרך אחד – שבשעת לקיטתו של אתרוג עישורו כדרך שנוהגים בירק. ואם חנט בשנה השניה ונלקט בשנה השלישית, מתעשר כדין השנה השלישית, מפני שרגילים להשקות את אתרוג במים שאובין והרי הוא "גדל על כל מים". ולכן דינו למעשה הוא כדין הירק. (374)

אלו דברי רבן גמליאל.

רבי אליעזר חולק ואומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

ורבי עקיבא הסתפק אם ההלכה כרבן

מעשרות ג ח: תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור מן המעשר. ואם צירף שתיים חייב. על פי הגהת המהדיר על הריטב"א.

372. כך פירש רש"י. וראה הערה הבאה.

373. ערלה ורבעי אינן נוהגות בירקות כלל. ולכן תמה הריטב"א על רש"י שפירש שהאתרוג שוה לאילן לענין שהולכין בו אחר החנטה. וכתב הריטב"א שהאתרוג שוה לאילן לענין ערלה ורבעי שנוהגות באתרוג כשם שהן נוהגות באילן. ושוה לאילן לענין שביעית שהולכין בו אחר החנטה כשם שנוהגין באילן [אבל בירק שביעית נוהגת לפי הלקיטה]. וכן פירש רש"י קידושין ב ב.

אבל הרשב"א והר"ן הסכימו עם פירוש רש"י

כאן, וכן נראה מהתוספות. ובוזה ביארו מדוע לא שנינו דברים נוספים הנוהגים באתרוג כבאילן כגון שאתרוג הוא כאילן ואינו נחשב כלאים בכרם. [והיינו מפני שהתנא מונה רק דברים הנוהגים באתרוג אחר חנטה או לקיטה].

[תוספות מביאים עוד שאתרוג שוה לאילן שראש השנה שלו בשבט, כדלהלן בגמרא. והרשב"א והריטב"א והר"ן מביאים שנוהג בו דיין פאה כבאילן. אבל דעת תוספות קידושין ב א שאתרוג פטור מפאה. ועיין בהגהת המהדיר על הרשב"א].

ועיין ריטב"א.

374. מדוע אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ואילו במעשה הוא שוה לאילן?

רש"י לעיל בעמוד א פירש שהדרשות שדרשו

גמליאל שאתרוג מתעשר כשעת לקיטתו, והרי הוא נלקט בשנת מעשר עני, או שהלכה כרבי אליעזר שאתרוג מתעשר כשעת חנטתו, והרי הוא חנט בשנת מעשר שני, ולפיכך עישר שני עישורין.

ומשמע לכאורה, שרבי עקיבא סובר כדעת בית שמאי, הסוברים שאחזר בשבט הוא ראש השנה.

שהרי לדעת בית הלל, אפילו אם הולכים אחר הלקיטה, הרי האתרוג נלקט לפני ט"ו בשבט, וממה נפשך אין צורך להפריש אלא מעשר שני בלבד. ולהלן הגמרא תמחה על כך.

ותמהינן על דברי תנא קמא [האומר שרבי עקיבא נהג שני עישורין, אחד כבית שמאי. ושני כבית הלל]:

ומי עבדינן כתרי הומרי?!?

וכי עושים כשתי חומרות הסותרות זו את זו?!

והתניא, הלא שנינו בבביתא: לעולם הלכה כדברי בית הלל, מפני שיצאה בת קול ואמרה שהלכה כדבריהם:

ולפני שיצאה בת הקול — הרוצה לעשות כדברי בית שמאי, עושה, והרוצה לעשות כדברי בית הלל, עושה. (375)

אבל העושה מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל — הרי הוא רשע.

והעושה מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל בדברים הסותרים זה את זה [כדלהלן].

רבי עקיבא וריה"ג שירק מתעשר אחר לקיטתו, אינן אלא אסמכתא. וחכמים תיקנו מעשר בירק מדבריהם. והם קבעו שהולכין בו אחר הלקיטה. ולפי זה מובן שבשלשה הדרכים שהן מדאורייתא [ערלה רבעי ושביעית נוהגים מדאורייתא בכל האילנות] בזה הלכו אחר החנטה כדין תורה. אבל מעשר שאינו נוהג מדאורייתא אלא בדין תירוש ויצהר לדעת רש"י [ראה לעיל הערה 314] בזה הלכו אחר הלקיטה כי גדל על כל מים. [ובדינים דרבנן הולכין אחר הלקיטה בדבר הגדל על כל מים].

אבל דעת התוספות לעיל בעמוד א ד"ה מה [בתירוקן השני] שהדרשא שדרשו רבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי היא דרשא גמורה. ואף על פי שמעשר ירק הוא מדרבנן, הפסוק בא ללמד על שביעית שנוהגת בירק מן התורה, שהולכין בה אחר הלקיטה. ולפי זה קשה: מדוע לענין ערלה רבעי ושביעית הולכין באתרוג אחר החנטה?

הרי האתרוג גדל על כל מים!

ותירצו תוספות: דבר זה נלמד מדרשת הגמרא לעיל [י א] בענין ערלה "ובשנה הרביעית" וגו'. פעמים שברביעית ועדיין הפירות אסורים משום ערלה. [נראה שכונתם, שפסוק זה מדבר בכל האילנות החייבות בערלה ומכאן שהולכין באתרוג אחר חנטה בערלה ורבעי]. והוסיפו תוספות בקידושין ג', שמאחר שאתרוג שוה לאילן בערלה ורבעי, אין לנו לחלקו משאר האילנות לענין שביעית והדרשא של "גורן ויקב" נדרשת לענין ירק בלבד. [כלומר, בדיני תורה האתרוג שוה לאילן לגמרי. ורק בדינים דרבנן הוא שוה לירק]. ועיין טורי אבן וערוך לנר.

375. כך פירש רש"י על פי הגמרא בעירובין [ו] ב. וכתב הריטב"א: אף על פי שמה שהיה היה, [ומה נפקא מינה בדבר?], בכל זאת התנא השמיענו בכל כיוצא בזה שנחלקו שני בתי

והגמרא הניחה כי מאחר שהחנטה היתה לפני אחד בשבט, והלקיטה היתה לאחריו, לכן הוא עישר שני מעשרות.

ולכן תמהינן: וכי רבי עקיבא — כבית שמאי הסוברים שבאחד בשבט ראש השנה לאילן נהג בה?! והלא הלכה היא כבית הלל!

אמר רבי חנינא, ואיתימא [ואולי] רבי חנינא אמר זאת:

אותו אחד בשבט לא היה בתחילת השנה השלישית [וכדעת בית שמאי]. אלא השנה השלישית נכנסה בט"ו בשבט שעבר, וכדעת בית הלל.

והכא, באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאיך שבט עסקינן.

כאן אנו עוסקים באתרוג שחנט לפני ט"ו בשבט שעבר, שהרי אתרוג יכול להשאר על האילן ולגדול כמה שנים, ואחר כך הוא נלקט באחד בשבט שאחריו.

והיות והלכה כבית הלל [שאחד בשבט עדיין שייך לשנה שעברה], נמצא שהאתרוג חנט בשנה השניה, ונלקט בשלישית.

ובדין הוא שרכי עקיבא היה נוהג שני עישורין אפילו אם היה לוקט את האתרוג קודם לכן [בכסליו או בטבת וכיוצא בזה], שהרי כבר נכנסה השנה השלישית בט"ו בשבט שעבר.

עליו הכתוב אומר [קהלת ב]: "והכפיל בחשך הולך". שאינו יודע להבחין על מי לסמוך.

אבל בשתי מחלוקות שאינן סותרות אפשר לתפוס כקולת שניהם או כחומרת שניהם. שבדבר אחד סובר כבית שמאי ובדבר אחר כבית הלל.

ומסיימת הברייתא: אלא, אי רצה לעשות כבית שמאי יעשה כדבריהם בקוליהון ובהומריהון.

ואי רצה לעשות כבית הלל יעשה כדבריהם בקוליהון ובהומריהון.

והרי רבי עקיבא, שנהג באותה שנה מעשר שני ומעשר עני, נהג כחומרי בית שמאי ובית הלל בדברים הסותרים זה לזה. שהרי אם השנה היא שנת מעשר שני, בעל כרחך אין היא שנת מעשר עני!

ומתרצינן: רבי עקיבא רצה לעשות כבית הלל [לפי שהלכה כמותם], אך גמריה [לימודו] אסתפק ליה, ולא ידע אי בית הלל באחד בשבט אמרו שהוא ראש השנה לאילן, אי בט"ו בשבט אמרו שהוא ראש השנה לאילן.

שנינו בברייתא: רבי יוסי בר יהודה אומר: לא כמנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה רבי עקיבא. אלא כמנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר [שנחלקו אם הולכין באתרוג אחר החנטה או אחר הלקיטה] נהג בה.

ויש בגמרא בעירובין שם תירוץ נוסף, שהברייתא כולה מדברת לאחר שיצאה בת קול, ונחלקו תנאים אם משגיחין בבת קול, תחילת

דינים. שאלו רבים יותר. ואלו מחודדים יותר, [שדינם כדין מחלוקת בית שמאי ובית הלל קודם בת קול]. [ועיין כיוצא בגמרא עירובין ז א].

דתניא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא תבוא השמש [לפני השקיעה], וחזר וליקט משתבוא השמש ונכנס ט"ו בשבט, הרי אין תורמין ומעשרין מזה שנלקט לפני שתבוא השמש, על זה שנלקט אחר כך.

לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש שנלקט בשנה הזאת, על הישן שנלקט בשנה שעברה, ולא מן הישן על החדש.

ואם היתה שנה שלישית שנכנסת לשנה הרביעית, אזי מה שנלקט בשנה השלישית מפרישים ממנו מעשר ראשון ומעשר עני, כדין השנה השלישית. ומה שנלקט ברביעית, מפרישים ממנו מעשר ראשון ומעשר שני. (377)

ורבי שמעון בן אלעזר ודאי סובר שהולכין באתרוג אחר הלקיטה.

ומאן שמעת ליה דאזיל בתר לקיטה — מיהו א-10 התנא הסובר שהולכים באתרוג אחר הלקיטה? הרי הוא רבן גמליאל!

ונמצא שרבי שמעון בן אלעזר סובר כרבן גמליאל.

והרי קתני בדברי רבי שמעון בן אלעזר, שראש השנה למעשר האתרוג הוא בשבט! ואם כן, האיך אמר רבה בר רב הונא שלדברי רבן גמליאל ראש השנה למעשר האתרוג הוא בתשרי?

ואולם, מעשה שהיה — כך היה, שבאחד בשבט היתה הלקיטה.

רבינא אמר: אמנם מדובר שרבי עקיבא ליקט את האתרוג בתחילת השנה השלישית [ולא בסופה].

ומה שהקשינו: וכי רבי עקיבא סובר כבית שמאי?!

תשובתך: כרוך ותני, הוסף על דברי רבי יוסי בר יהודה וכפול את מחלוקתם, ושנה כך: (376)

רבי יוסי בר יהודה אומר: לא אחד בשבט היה, אלא ט"ו בשבט היה, שהוא ראש השנה לאילן לדעת בית הלל.

ולא כמנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה, שהרי לדברי הכל כבר נתחדשה השנה השלישית. אלא מנהג רבן גמליאל ורבי אליעזר נהג בה [שנחלקו אם הולכין באתרוג אחר הלקיטה או אחר החנטה].

ואגב שהבאנו את הברייתא הדנה באתרוג, אם דינו כאילן או כירק, מביאה הגמרא כמה מימרות בענין דין האתרוג:

אמר רבה בר רב הונא: השתא דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטתו עישורו כירק, אם כן ראש השנה שלו לענין מעשר, הוא תשרי, כשם שראש השנה לירק הרי הוא בתשרי.

מיתיבי סתירה לרבה בר הונא מברייתא:

376. ריטב"א.

377. להלן הגמרא שואלת: מדוע לעיל [יב ב] הברייתא מביאה דוגמא של שנה שניה הנכנסת

הברייתא נשנית כדעת האומר שסומכין על בת קול, וסוף הברייתא היא כדעת רבי יהושע הסובר שאין משגיחין בבת קול.